

Dr. F. ILEŠIĆ: IZ SLOVAČKIH ČASOPISA I KNJIGA

1. Potkarpatskoruski paroh Lučkaj i slovenstvo u Trstu.

Ispitivači ilirskog pokreta naići će i na slovačkoj pesnika iz Šturove škole evang. svećenika Bohuslava (ili Bohuša, t. j. Timoteja) Nosáka (1818.—1877.).¹ Njegovo se ime nalazi u Gajevoj »Danici«, na pr. godine 1838., br. 18. (5. V.), gde se po češkim »Květima« objavljuje njegov »Dopis iz Slavie ugarske« (o slovačkom narodnom životu u Levoči, u Prešovu itd.), dalje u »Pěsmarici«, koju su 1842. u Zagrebu izdali D(ragutin) R(akovac) i L(judevit) V(ukotinović), gde Nosák u »Molitvi Tatrie« od svojih Tatara »s uzhitjenjem čistim, rajskim na Ilirstvo zre« te želi, neka Bog dade junačku »sreću našoj hrabroj Ilirii«. ² Iz god. 1844. imamo nekoliko (tri) njegovih listova Stanku Vrazu. ³ U pismu od 20. III. 1844. pisao je Nosák Vrazu: »Na své cestě do Pešti sešel sem se dvěma Kranjci, kteří mi 'krajnske dažele' zpivali«; bili su to »Andrej Tružnjak z Novamijesta« i »Janko Bukvač iz Zverinca«. ⁴ Da li je Nosák i lično k Ilircima došao ili dolazio? Hteo je 1844. svakako da dođe u Zagreb. ⁵

* Ove sam, 1930. godine, proučavao kraće vreme u Turčanskom Sv. Martinu stariju slovačku književnost, pa ovde iznosim nekoje stvari, koje bi mogle interesirati Južoslovane.

¹ Godina rođenja mu je 1818., ne 1822., kako stoji na pr. u »Slovníku Naučnom«; isp. »Bratislava« (Časopis učené společnosti Šafaříkovy), R. III., č. 5. (1929.), p. 1000. Teologiju je Nosák svršio u Bratislavi god. 1840.

² Str. 61/62. Kod pesme same pesnik se zove: »Bogoslav Nosek«, ali u spisu pesnikâ na naslovnom listu on je, pravilno, Nosak. — U pesmi »Slovenka« u časopisu »Nitra« I., 1842., Bohuš se raduje, što »od vežatě Prahy — způvy k Tatrám zvučí, — příbuzným plavolené — Adria nám hučí.«

³ Pisma je publicirao Karel Paul u »Dopisima československých spisovatelů Stanku Vrázovi a Ljudevitu Gajovi« (Sbirka prameniv itd., Skupina druhá, č. 23, V Praze 1923.), p. 20 sl. Isp. i »Bratislavu«, op. cit. 1001.

⁴ Paul, op. cit., 20—21. Pesme kod Paula nisu sasvim tačno prepisane. Tružnjak je Nosáku ispevao tri pesme, a Bukvač jednu. Bukvačeva pesma ide nekako u red onih, koje se kod Štreklja, Slovenske Narodne Pesmi, II., nalaze na str. 499 itd., a Trunjakove u red onih, koje ima Štrekelj u II., 646 sl., 260, 386.

⁵ Dne 27. avgusta 1844. pisao je Vrazu iz Pešte: »Pisao som Vam bou i z Čjernei Lehoti, že ak mi pán Bornemissa 400 zlatích šajnovich a strovu i hospodu s obsluhou dá, vdačně k Vám příděm. Ale som žjadnej odpovedě od Vás nēdostán a tak som misleu, že ma tam nēpotrebujetě« (»Pisao sam Vam bio i iz Crne Lehote, da ću ako mi g. Bornemissa 400 zlatnika u šajnu i prehranu i konak sa poslugom dade, rado k Vama doći. Ali nisam nikakav odgovor od Vas primio i tako sam mislio, da me tamo nepotrebujete«. Paul, op. cit., 22). — Davorin Trstenjak, »vlastelin Kralovski«, teolog u Gradcu, nam u »Zóri Dalmatinskoj« I, 1844., br. 9, 26. veljače, priča o jednom »pobratimu Slovaku«, koji je u Gracu k njemu u sobu došao baš, kad je on taj članak za »Zoru« pisao. »Co do Sitna? — nowé nowiny slowanské!« više slovački pobratim videći kod Trstenjaka »Zoru« na stolu. Čitao je predgovor te rekao: »Dobre, wšecko

Nosák je bio jedan od prvih Slovaka, koji se je u ono doba interesirao za potkarpatsku Rusiju; bio joj je blizu već po svom zavičaju. Posetio je potkarpatske krajeve te opis svoga putovanja u zemlju oko »Unhvara« (Užhoroda) objavio u časopisu »Orel Tatranski« (I. 1845.).

Iz tog njegovog putopisa izvadicu ovde to, što nam on priča o svom sastanku sa užhorodskim parohom Mihajlom Lučkajem (1789.—1843.), autorom »Gramaticae Slavo-ruthenae sed vetero-slavicae itd.« (Budae, 1830.)⁶, jer se je njihov razgovor ticao i slovenstva u Trstu.

Došao je Nosák u Užhorodu pred rusinsku župnu crkvu. Stajale su tamo dve osobe, jedan svećenik, drugi svetovnjak; u prvome je Nosák odmah prepoznao užhorodskog paroha Lučkaja. »Oprostio se je (Lučkaj) sa svojim gostom te me, srebrnokosi starac, odveo u svoju sobu... u svoju sobicu, gde se bavi literarnim stvarima... Njegova je biblioteka odlična te je krase osobito latinski i talijanski klasici. Talijanski govori kao i rusinski. Naučio je taj jezik na dvoru nadvojvode Ivana, kod njega je bio dvorski kapelan... Pričao mi je događaj, kojim je hteo da pokaže, da učeni Sloven može svako slovensko narečje lako razumeti. »U Trstu je došla, kad sam sa nadvojvodom Ivanom tamo boravio, u dućan jedna žena. Prodavač Talijan je nije razumeo, jer je govorila jezik, potpuno njemu nepoznat. Ja sam bio baš tamo i tako se je trgovac obratio k meni sa molbom, da bih se s onom ženom dogovorio. I pitao sam je rusinski: »Ščo hoćete?« A ona mi je sa neizrecivom radošću pričala u kranjskom narečju, što bi htela. Trgovac se je čudio, da je razumem, a još više se je čudio, kad sam mu rekao, da ja također spadam k tome narodu, koji nije tako sretan, kako je ogroman.« Ispričao je starac to i oči su mu se iskrile u mladenakačkom ognju.

Lučkaj je Nosáku dao preporuku za biskupova tajnika »Kačegu« (recte: Hadžegu)⁷, u čijoj je biblioteci Nosák našao svoje stare znanice: »Tu su me na jednoj polici pozdravljali naš Šafařík, Jungmann, Kollár itd., tamo opet na drugoj srpski Vuk, Dosítije Obradović i drugi. Nije nedostojalo ni poljskog Mickiewicza ni ruskog Puškina.«

Koje je godine Nosák bio u Užhorodu kod Lučkaja, ne mogu sasvim tačno reći; sigurno ne pre 1838.; spominje naime u svom putopisu užhorodskog biskupa Vasilija Popovića, a Popović, prijašnji kanonik u Prešovu, postao je biskup u martu 1838.

Za Lučkajev boravak u Trstu nemam nikakva vremenskog podatka.

dobre, samo jedno ne dobre«. »A gdje je grěh?« pitam ga ja bërzo (priča Trstenjak). »V pravopisu«, on mi odgovori. »To ništa do stvari«, mu ja kažem. »duh bo oživljuje, slovo ubia«. »Dobro«, odgovori on, »ovdè je istina na mojoj strani; čitaj samo dalje, brate, u svetom pismu, tam stoji, da s t a r e s l o v o (stari zakon, ceremonie i naredbe) ne opravda čověka, i života mu nenade; ovo slovo (stari pravopis) nam kaže uvěk grěh, i Apostol ga naziva m i n i s t r a t i o n e m d a m n a t i o n i s, dvorenjem osuđenja. Dalje stoji u »Cěrkveniku« XXV., 1.2: »U trima je ugodno duhu momu, koja su potvėrdjena pri Bođu i ljudma, i među ovima trima stoji napěrho: S l o g a, b r a t j e, itd...« Sigurno je i taj Slovak bio svećenik ili student teologije; to se vidi iz citiranja sv. pisma.

⁶ O Lučkaju više u »Slovanskom Sborniku, venovanom Fr. Pastrnkovi« (1923.), a o njegovoj gramatici samoj u zborniku: »Josef Dobrovský, 1753—1829. Sborník statí« (V Praze, 1929), str. 32—33. U jezičnoj razdrobljenosti Slovena video je Lučkaj opasnost za nacionalnu egzistenciju mnogih Slovena te je žalio, što starocrkveno-slovenski jezik nije ostao ili postao zajednički slovenski literarni jezik.

⁷ Isp. raspravu Dr. Fr. Tickoga u »Sborniku Matice Slovenskej itd.«, V., 1927, str. 1 sl., »Bchuš Nosák a podkarpatski Rusiní«.

2. Jugoslovenski abonenti na slovački časopis »Nitra« (1842).

Miloslav Jos. Hurban je 1842 u Bratislavi počeo izdavati časopis »N i t r a«. Dar dcerám a synum Slovenska, Moravy, Czech a Slezka obětovaný, vydávana od . . . . . Ročnjak I. v Prešporuku čili w Bratislawě nad Dunajem. 1842.«

Među abonentima ovog godišnjaka nalazim ove Jugoslovane:

Věkoslav Babukić, advokat i tajnik ilirskog društva u Zagrebu.

Andrija Černy, blagajnik Narodne kavane u Zagrebu.

Demeter Dmitrij, dor. medicine u Zagrebu.

Dragutin (»Drahotjn«) Dömöterffy iz Hedjaša, student u Zagrebu.

Milutin Dömöterffy* iz Hedjaša, student u Zagrebu.

Ljudevit Gaj, doktor filosofije itd.

Stěpan Hankovac, student u Zagrebu.

Jan Klajžár, kapelan u Ptuju.

Nikola Krestič, student u Zagrebu.

Koloman Kvas, profesor slovenskih jezika u Štajerskom Gracu.

Miloš Marković, student u Zagrebu.

Stěpan Moyses, dr. fil., na kr. akademiji u Zagrebu, profesor.

Josip Muršec, gradjanin u Štaj. Gradcu.

Miloš Popović, student u Zagrebu.

Edvard Rogan, student u Zagrebu.

Dragutin Bohuslav Šulek, slugar u Zagrebu.

Demeter Teodorović, student, Srb, na liceju u Prešpurku.

Stanko Vraz, ilirski pisac i urednik (5).

Ferdinand Žigrović, teolog u Zagrebu.

Dragutin Župan, teolog u Zagrebu.

Između navedenih Moyses i Šulek zapravo su Slovaci. Pretplatnik je bio i »Augustin Hađer, kapelan u Dubravniku«.

Jugoslovenskih pretplatnika ima dakle nekako⁸ 20. Od poznatijih nalaze se među abonentima, u Zagrebu: Babukić, Demeter, Gaj, Moyses, Šulek, Vraz; od Slovenaca: Klajžar, Kvas, Muršec (ova dvojica u Gracu).

Za poredbu bilo bi vredno spis jugoslovenskih abonenata na »Nitru« (1842) isporučiti sa spisom jugoslovenskih abonenata na Kollárove »Národné zpievanky itd.« (I. deo, Budim 1834, II. deo 1835), koje su 8 odnosno 7 godina prije izašle. Čitav taj spis ne podajem, jer se »Zpievanky« nalaze u zagrebačkoj univerzitetskoj biblioteci, ali navešću poznatije pretplatnike: Babukić, Gaj i Moyses u Zagrebu, Kurelac u Beču; Hadžić u Novom Sadu, Vuk u Beču, Pavao Stamatović u Segedinu, metropolit Stratimirović, biskup L. Mušicki (taj za II. deo). Slovenac je samo Kopitar u Beču (Slovinci sa Slovacima nisu imali takvih veza, kaošto su za Hrvate i Srbe bili Budimpešta i Požun).

3. Rudnik Radoboj u Hrvatskom Zagorju (oko 1846).

O sumpornom rudniku Radoboju, udaljenom od Krapine 4.5 km na istok, napisao je g. J. Modestin članak u Narodnoj Enciklopediji.⁹ Prema

* Sub Dömötenffy isp. članak Gj. Szabó-a u »Narodnoj Starini« VIII. (1929) str. 111.

⁸ Imena i karakter svakog pretplatnika navedena su slovački.

⁹ O Radoboju napisao je Lj. Vukotinović raspravu u »Radu« 28. [1874.]: »Geologički i paleontologički odnošaji u Radoboju«, Ferdo Koch (ne: Kos!) raspravu »Sumpor iz Radobija« u »Glasniku Hrv. Naravoslovnooga društva«, X (1898—1899), str. 235—241, a Đuro

tom članku »sumpor je (u Radoboju) otkrio pukim slučajem neki seljak 1811., pa ga je do 1865. kopala država«.

U istoriji tog rudnika spominje se rudnički činovnik K a r l o R ö s z n e r. Vukotinović navodi u »Radu« 28 »rudarske savjetnike i upravitelje radobojске Rösnera i Hella« (p. 110), opet »upravitelja rudarskog Carla Rösnera«, koji je Muzeju dao veliku zbirku radobojskih okamenina« (p. 116), i to posretstvom Dragutina Rakovca, i izveštaje »Dragutina Rösnera« (p. 144, 146, isp. i 122.)¹⁰

O tom Rösneru mogu sad nešto više da kažem. Bio je on iz Slovačke. I žena mu je bila iz Slovačke, i to starija sestra poznatoga odličnoga slovačkog humorističkog pisca i putopisca Gustava Zechentera (r. 1824 u Banskjoj Bistrici¹¹), Franja. Na taj je način i Gustav kao student dolazio u Hrvatsku, u Radoboj, gde mu je sestra za Rösnera bila udata.

Svoje dojmove o Hrvatskom Zagorju opisao nam je on u »Orlu Tatránskom« (II., 1846, br. 49, 4. dec.), a priča nam o svom boravku u Hrvatskoj i u svojoj autobiografiji, koja je izašla u »Slovenskim Pohl'adima« XXXI (1911), XXXII (1912), XXXIII i XXXIV.

Franja se je za Rösnera udala 1833, ali Rösner onda još nije bio u Radoboju nego u Vindšahu »uradič nad strojmi vodu t'ahajúciemi«.¹²

Kad je otac Franjin i Gustavov umro (28. VIII, 1842), otišla je udovica sa sinom Gustavom ka kćeri »Fanki« u Radoboj. Dne 20. septembra 1842 oni su bili već u Radoboju, ali je Gustav nedelju dana kasnije opet otišao, i to u Peštu na študije, dok je majka u Radoboju ostala.

Godine 1846 Gustav je opet došao u Hrvatsku, u Radoboj, na ferije. »Viceban Benko Lentulaj uzeo me je, jer se je poznavao sa mojim šogorom, sa sobom na svoj okružni put kroz Zagorje. Radujući se, što ću moći praviti etnografske študije, išao sam veselo. To je moje putovanje trajalo 2 nedelje, većinom u društvu vicebanovu, ali usto izvestan deo puta izvršio sam na svoju ruku po ljubavi prijatelja K. Jelačića.« Zechenter sad opisuje hrvatsku gostoljubivost (»svuda šum i — pijanka«). Na gozbama govorio je slovački i nosili su ga na ramenima. Sa Lentulajem došao je i u Krapinu, pô sata od Radoboja udaljenju. »U Krapini sam se poblize upoznao sa ljekarnikom Gajem, bratom slavnoga Ljudevita Gaja«.¹³ »Zbog blizine Krapine Radoboju kao i tešnjeg prijateljstva izmedju Gaja i mojeg šogora, ja sam Krapinu i pre ove posete Lentulajeve i posle nje, kad sam u ferijama tamo boravio, češće posećivao«. Zechenter opisuje nato, kako je bio u berbi kod Gaja u njegovu vinogradu; na Trškom vrhu našao je hutmana Taislera, originalnog čoveka iz Vindšaha kod Banske Šćavnice. Viničari su ga u moštu krstili, t. j. pogreznuli su ga u mošt.

U sledećim godinama je iz Beča još češće posećivao Krapinu.

Szabo študiju »Spomenici kotara Krapina i Zlatar« u »Vjesniku hrv. arheol. društva« N. S. sv. XIII, 1913/14 (i otisak, Zagreb 1914). U otisku str. 83—85, Koch navodi god. 1810. kao godinu otkrića sumpora u Radoboju. Prema Szabou »sada se (u Radoboju) već davno ne vadi sumpor te se jedva još dadu označiti mjesta, gdje su nekada bili rovovi«. (Te tri radnje spominje g. Modestin kao literaturu o Radoboju).

¹⁰ Kochova i Szabova rasprava imadu drukčiji karakter te se u njima Rösner ne spominje.

¹¹ Zechenter učio je filozofiju u Vacu i u Pešti (od 1841) te konačno postao lečnik. Pisao je pod pseudonimom Štefan Pinka ili Laskomerský.

¹² Slov. Pohl. (XXXI, p. 219).

¹³ Prema Zechenteru lekarnik je Gaj umro 1854.

Priča nam Zechenter i o Mariji Bistrici. »Kraj brojnih domaćih svećenika i stalne stolne muzike bili su, jer su se neprekidno menjavali oni, koji su dolazili i odlazili, stolovi pokriveni. Kod ručaka je svirala dnevno glazba, koja je i kod crkvenih obreda svirala. Bili su to većinom Česi«. Zechenter spominje gospođu Stauduarevu i njezinu lepu kćer Gabrijelu.

Primila ga je i grofica-udovica Oršić u Gornjoj Stubici; kod nje je bilo na ručku 80 lica; pretstavili su ga tamo Moysesu i barunu Kulmeru. Njegovu pesmu, posvećenu Bistrici, Lisinski je komponirao.

Jako gostoljubiv bio je i radobojski župnik Fr. Horvat a s kojim je njegov šogor Karlo bio dobar prijatelj.

U »Odlomcima iz dnevnika putnika Hrvatskom«, što ih je Zechenter objavio god. 1846 u »Orlu Tatránskom«, opisuje on potanje hrvatsku gostoljubivost (kućegazda, bilikum) i uopće zagorsko stanovništvo. »Što se tiče obrazovanosti ovdašnjeg naroda, ta zaista dosada nije postigla visok stepen, jer od seljaka ih malo ume čitati i pisati; o knjigama do sada više nisu znali nego da je u njima papir«. Morao je od nekih žalibože i to čuti: čemu bi seljaku služilo obrazovanje? U Varaždinu je mogao konstatirati nacionalnu svest;¹⁴ iz Varaždina je napravio izlet u Tonimir k Ivanu Kukuljeviću, imponirala mu je Kukuljevićeva biblioteka, osobito istorijska, jednako biblioteka Lábaševa u Lovrečanu.¹⁶ U Zagrebu hvali Narodni Dom sa čitaonicom, spominje doondašnjeg tajnika Babukića, seća se srpanjskih žrtava, spominje duhovno semenšte, Lj. Gaja. »Prva moja zahvala vredí g. K. Jellačiću, kotarskom načelniku, koji me je sa neizrecivo dragom voljom i prijateljski pratio te me na sve upozoravao ...«, dalje zahvaljuje opatu Krizmaniću u Mariji Bistrici, »kod kojega sam, u njegovoj kući, i kod njegovih prijatelja, proveo mile satove«.

Što se konačno tiče Zechenterova šurjaka Rössnera, koji je dao povod te je Zechenter i došao u Hrvatsku, stoji još ovo:

U Radoboj je Rössner morao doći kao činovnik nekako 1840 ili 1841. ili početkom 1842. U »Allgemeinem montanistischen Schematismus des österreichischen Kaiserthums« za god. 1838., 1839., 1840. nalazim ga još u Vinšahtu, a u Shematizmu za god. 1842. je već u Rado-

¹⁴ U Varaždinu je video časopis slovački »Orol Tatránski« i druge slovačke novine.

¹⁵ Valjda Lovrečan kod Zlatara.

¹⁶ Imao sam priliku, da pregledam šematizme za god. 1838, 1839, 1840 i 1842. Godišnjaka 1841 nisam imao u rukama. Potpuni naslov šematizma na pr. za god. 1842 glasi: »Allgemeiner montanistischer Schematismus des österreichischen Kaiserthums für das Jahr 1842. Herausgegeben von Joann Baptist Kraus, V. Wien 1842.«. U šematizmima za god. 1838, 1839 i 1840 je Karlo Rößner sub »Kön. Oberst-Kammergrafenamt zu Schemnitz«: Kunstoffizier, zugleich Lehrer an der Bergschule im Windschachte«; bila je naime u Vindšahtu kraj Šćavnice kr. rudnička škola (»Kön. Bergschule« kao »Montan. Lehranstalt zur Bildung minderer Diener und Aufseher«. Spominju se u činovničkoj službi kod rudnika u Slovačkoj i drugi Rößneri: Eduard Rudolf R., Eugen R., Franz R., Josip R. Naslednici Karla Rößnera (možda je to bio otac našeg Karla R.?) imali su god. 1840 a i 1842 rudnik »Maria-Empfängnis«, »K. Bgb. b. Schmölnitz«. — God. 1838 bio je u Radoboju upravnik Aleksandar von Hell, »zugleich Berggerichtssubstitut«; Ivan Kullnigg bio je »Gegenhandler«, usto župnik Fr. Horvath, a »bestallter Werkarzt« Antun Klein; god. 1840 bio je Hell »Gerichtsbeisitzer des warasdiner Komitats«, u Radoboju u istom položaju, Kullnigg je »Kontr. Amtsschr.«. God. 1842 je uz upravnika Rößnera bio »kontrollierender Amtsschreiber« u Radoboju spomenuti Kullnigg, uz njih župnik Fr. Horvath, a »bestallter Wundarzt« Meinrath Häuszler.

boju, i to kao upravnik rudnika, »zugleich Bergg(erichts) Substitut«. U Radoboju nalazim Rössnera još god. 1848. kao »nadstojnika sumpornih rudah« i »naměstnog rudarskog suca« kod »naměstnog rudarskog suda za Kraljevine Hårvatsku i Slavoniju«. ¹⁷

God. 1859 bio je Karlo Rössner očevidno već opet u Slovačkoj, i to u Ščavnici, kao i još 1871.

R é s u m é. 1. Der slovakische Literat Bohuslav Novák (1818—1877) hat in einer Reisebeschreibung (veröffentlicht im »Orol Tatrånski« 1845) unter anderem die Erzählung des Uzhoroder Pfarrers Mihajlo Lučkaj (1789—1843) über dessen slavisches Gespräch mit einer Slovenin in Triest wiedergegeben. — 2. Die jugoslavischen Abonnenten der slowakischen Zeitschrift »Nitra« (1842). — 3. Nach dem slowakischen Schriftsteller Gustav Zacherer (geb. 1824), nach Schematismen und Kalendern werden Daten zur Biographie des Bergwerksbeamten Karl Rößner in Radoboj zusammengestellt, dabei aber (nach Zechenter) die nationalen und kulturellen Zustände im kroatischen Zagorien um 1846 dargestellt.

¹⁷ »Obći zagrebački koledar za god. 1848 (III), p. 150.